

Олена Кримська,
кандидат історичних наук, науковий співробітник
Хмельницької обласної громадської організації
архівістів та дослідників Поділля «Поклик віків»

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛЬСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ У МІСТАХ І МІСТЕЧКАХ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

На основі аналізу низки вперше введених у науковий обіг архівних джерел, опублікованих матеріалів, а також осмислення наукової літератури, зроблено спробу розкрити перетворення у поземельних відносинах міст і містечок Подільської губернії з кінця XVIII – початку XX ст. Акцентовано увагу на спробі російської імперської влади вирішити польське питання в системі землеволодіння регіону. Підкреслено, що, не зважаючи на важливість і актуальність, проблема поки що не розкрита в історичній літературі. Щоправда, в історіографії нагромаджено достатню кількість джерел і вироблено необхідний інструментарій для її наукової реконструкції на сучасній методологічній основі. Зазначено, що на специфіку земельної власності вплинуло поступове витіснення норм польського законодавства, Литовського статуту, магдебургського і звичаєвого права, якими вона регулювалась у подільських містах і містечках, російським законодавством.

Ключові слова: землеволодіння, Подільська губернія, міста, містечка, поляки, шляхта, нормативно-правова база.

Проблема земельних відносин міських поселень Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст. є однією з складних і недостатньо висвітлених в історіографії. Поза увагою дослідників залишилися й земельні відносини поляків у містах та містечках Подільської губернії. Разом з тим, зауважимо, що окремі аспекти проблеми лише частково привертали увагу дослідників. Найбільше для відтворення історії міст і містечок Поділля в дореволюційні часи зробили: П. Батюшков, В. Воронін, В. Гульдман, А. Дем'яненко, Ю. Сіцинський, М. Симашкевич; у перших десятиліттях XX ст. – М. Карачківський, П. Клименко, А. Крилов; в радянські часи – Т. Брянцева, О. Компан, М. Крикун, В. Маркіна; у період

державної незалежності України –Л. Баженов, М. Петров, О. Реєнт, А. Філінюк, С. Борисевич, А. Задорожнюк, І. Рибак, О. Комарницький та ін. Однак, хоча цілий ряд науковців частково вивчали питання земельної власності міських поселень регіону, але не було зроблено комплексного аналізу еволюції поземельних відносин та характеристики особливостей польського володіння, що вимагає поглибленого вивчення проблеми та залишається актуальним як з теоретичного, так і практичного боку.

З приєднанням краю до Російської імперії царизм зіштовхнувся зі специфікою землеволодіння, викликаною етнонаціональними, соціально-становими, релігійними чинниками тощо. Інкорпорація земель викликала опір місцевої польської шляхти, яка посідала домінуючі позиції у суспільно-політичному і соціально-економічному житті регіону. В нових умовах польське питання стало першочерговою проблемою, розв'язати яке влада намагалася кількома шляхами: перший – залучення польської шляхти на свій бік та інкорпорація її до дворянського стану з наданням усіх прав і привілеїв російського дворянства; другий – боротьба з тими представниками польського населення, які не бажали переходити на бік Російської імперії; третій – перетворення переважної більшості польської шляхти в податні стани; четвертий – обмеження умов існування та діяльності римо-католицької церкви та насадження православ'я.

Напередодні приєднання краю до складу Російської імперії поземельні відносини в його містах і містечках істотно відрізнялися від російських. Ключовим у їх функціонуванні було законодавче домінування захисту приватної (вотчинної) власності. В Росії, навпаки, виключне право власності належало царській короні, що передбачало верховне панування держави над іншими формами земельної власності, в тому числі й приватною. Інститут неповного володіння землею (емфітеутичне, старостинське, ленне) в імперії не набув поширення.

Така невідповідність поземельних відносин обумовила необхідність їх правової регламентації та інтеграції в загальноімперську систему. Передусім, на подільські міста і

містечка, що стали власністю держави або які не перебували в приватній власності, була поширена чинність «Грамоти на права і вигоди містам Російської імперії» 1785 р. [1, с. 180-181] Земля визнавалася державною власністю і передавалася їм у користування за умови складення присяги короні та лояльного ставлення мешканців до нової держави. На польських шляхтичів та магнатів поширювалася дія Жалуваної грамоти дворянам від 1785 р., за ними залишались їхні землеволодіння [2].

У рескрипті генерал-губернатору Т. Тутолміну від 19 квітня 1793 р. імператриця веліла залишити емфітеутичні маєтки у власності попередніх господарів, за умови лояльності до Російської імперії [3, с. 6]. 19 квітня 1794 р. Катерина II підписала рескрипт про утвердження прав на володіння староствами [4, с. 59-60]. На перших порах російська влада не перечила ї проти ленних маєтків, тому що їх власники були економічно і політично сильними та могли створити жорстку опозицію. З часом польська магнатерія втрачала свої політичні позиції і поступово в російського уряду з'явилася можливість реально поповнити державну казну за рахунок повернення статусу ленних маєтків. Схема дій використовувалася стандартна: спочатку повернення земель у державну казну, а потім роздача їх на певних умовах «вірнопідданим» російській владі чиновникам чи «надійній» шляхті.

Ще до поділів Речі Посполитої багато подільських міст і містечок входило до складу староств або перебували у приватній власності. До прикладу, Гайсин належав Потоцьким, Ольгопіль – Любомирським [5]. Згодом вони були викуплені казною [6] (у 1806 р. Могилів – у родини Потоцьких, а в 1838 р. Літин – у Холоневських [7]).

Характерною рисою життєдіяльності міських поселень в губернії першої половини XIX ст. було формування нових владних структур. Цей процес відбувався в умовах збереження за польським шляхетством основних економічних важелів. В містах і містечках Поділля переважала чиншова безземельна шляхта. Наприклад, у Літині на початку XIX ст. було 86 осіб чиншової шляхти, в містечку Янів – 7 осіб помісної, 36 – чиншової і 57 – службової

шляхти, у Межиріві – 20 представників чиншової і 6 – службової шляхти, в Старій Синяві – відповідно – 77 і 32, Сальниці – 50 осіб чиншової шляхти [8, арк. 4].

У зв'язку зі змінами адміністративного поділу територій розпочалося поступове проникнення в регіон російських землевласників шляхом отримання та купівлі землі. Значна частина російського дворянства сподівалась отримати нові території на Поділлі. Проте вільних земель у краї після 1793 р. практично не було. Тому, щоб передати їх вірному дворянству, доводилося відібрати у попередніх господарів. Одним із способів позбавлення власності шляхти, католицького й уніатського духовенства була конфіскація за участь у антиросійських виступах. Конфісковуючи маєтки в учасників повстань 1794 р., 1830–1831 рр., 1863–1864 рр., уряд, з одного боку, поповнював державний земельний фонд, а з другого – давав зрозуміти шляхтичам, що будь-який опір російській державі суворо каратиметься органами влади. Паралельно відбувалася роздача значних земельних володінь російським дворянам [9, арк. 3].

Антипольська політика російської адміністрації привела до значного скорочення польського населення регіону: частина поляків була примусово виселена у східні губернії імперії, інша, не бажаючи складати присягу на вірність російському самодержавству, покидала край і вирушала на захід в інші європейські країни. Частка поляків у першій половині XIX ст. скоротилася з 10 до 6 % населення Правобережної України, а в Подільській губернії вдвічі – 3 % [10, с. 165]. У 1897 р. майже 70 % усіх поляків-городян мешкали у трьох містах: Кам'янці-Подільському – (6,0 %), Вінниці – (7,3 %) та Проскурові – (12,3 %). Більший від загальногубернського відсотка показник польського населення становив також у Вербовці (14,1 %) та Летичеві (10,2 %) [11, с. 98-1-1]. Таку ситуацію можна пояснити історичними особливостями розвитку міст в попередніх століттях, коли вони, як адміністративні центри Східного регіону Речі Посполитої, активно заселялися вихідцями з Західної і Центральної Польщі.

Павло I дещо лібералізував «польську політику». Щоб не викликати «небажані збурення» польських землевласників й

підриву позицій імперської влади, іменним указом від 1797 р. дозволялося користуватися нормами Литовського статуту (у 1811 р. його переклали на російську мову). За власниками приватних міст і містечок збереглися вотчинне право на землю, а також пропінатійне право і збір податків. Учасникам повстання Т. Костюшка було повернено конфісковані маєтки. Заслуги підданих імператор винагороджував земельними пожалуваннями й навіть цілими містечками. Так, генерал-фельдмаршалу графу Салтикову було пожалувано містечко Саврань, указом від 25 липня 1798 р., а 6 жовтня того ж року, графу Гудовичу (під управлінням якого перебувала вся Правобережна Україна) – містечко Чечельник Подільської губернії [12, с. 101-110]. Хоча земельний фонд у власності російських дворян зростав, проте він був значно меншим порівняно з польськими землеволодіннями [13, с. 109].

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Санкт-Петербург ухвалив низку указів, які пропонували польській шляхті до 1 січня 1808 р. надати докази свого «дворянського походження». Однак значна частина шляхти не зуміла вчасно надати підтвердуючі документи, що змусило Олександра I указом від 6 березня 1808 р. продовжити термін прийому документів [14]. 24 жовтня 1813 р. було затверджено умови конфіскації маєтків мешканців колишніх польських територій, які самовільно виїхали за кордон і не повернулись у визначений термін [15]. Для управління конфіскованими маєтками було створено спеціальний комітет [16]. Однак деякі конфісковані володіння впродовж 1814 р. потрапили під амністію, і їх повернули власникам.

Ставлення до польської шляхти змінилися після першого польського повстання, і царський уряд почав уживати заходів щодо поетапної переорієнтації, інтеграції та асиміляції шляхти в російську політичну, соціальну та економічну системи. Після листопадового повстання 1830–1831 рр. почалася конфіскація майна тих осіб, що брали в ньому участь. Відповідно до указу від 4 грудня 1830 р. місцеві органи влади накладали заборону власникам розпоряджатися своїм майном, продавати, здавати в заставу і дарувати на території поширення повстання. Наприкінці грудня його доповнили новим указом, який вимагав від

управителів і посесорів вносити щомісяця прибутки від маєтків у місцеві прикази громадського піклування (від 21 грудня 1830 р.) [17]. Більше того, було секвестровано в Ямпільському повіті 2 містечка, Ушицькому – 4, Кам'янецькому – 1, Вінницькому – 3, Брацлавському – 1, Могилевському – 1, Гайсинському – 3, Проскурівському – 1, Балтському – частину містечка. Загалом на 1831 р. було секвестровано 15,5 містечок [18].

9 лютого 1831 р. вийшов імператорський указ, за вимогами якого маєток учасника повстання залишався в управлінні батька, а «заколотник» позбавлявся права на його успадкування. За указом звільнялися від секвестру 4 містечка. Конфісковані маєтки передбачалося передати у державну власність [19], і указом від 7 травня 1831р. визначався порядок їх прийняття [20]. Починаючи з квітня 1832 р., намітилася певна лібералізація царської політики. Свідченням цього став указ про скасування заборони на маєтки осіб, які не брали участі в заколотах або отримали помилування. Як результат, в учасників польського повстання на Поділлі було конфісовано лише 3 містечка, переведених у ранг військових поселень [21].

Оскільки Чарторийські були активними діячами повстання 1830–1831 рр., їх земельні володіння секвестрували, а містечко Меджибіж Подільської губернії перетворили у військове поселення. Були підірвані і позиції їх найближчих родичів. Так, князь Л. Вюртембергський змушений був у 1843 р. продати державній казні містечко Зіньків з навколишніми селами [22].

Упродовж наступних років було видано ще кілька указів [23], які підтверджували секвестр маєтків та проведення репресій проти повстанців [24]. Наприклад, у 1834 р. вийшов указ, за яким учасники польського повстання, що втекли й переховувалися за кордоном, оголошувалися вигнанцями [25]. Серед вигнанців опинилися і Потоцькі. До прикладу, Марія – власниця Савранського маєтку (з фільварками Савранським, Полянецьким, Осичанським) тощо [26, с. 222].

Наступним кроком репресивної політики щодо осіб, підозрюваних в участі у повстанні, став указ від 14 грудня 1835 р., відповідно до якого повстанців позбавляли

спадщини, яку передавали державі [27]. Крім того, був виписаний порядок погашення боргів забезпечених секвестрованими маєтками [28].

На підставі указу від 4 квітня 1836 р. Міністерство фінансів, яке опікувалося конфіскованими маєтками, повинно було передати генералу І. Вітте (сину С. Потоцької) з метою подальшого продажу ті з них, які були в Київській і Подільській губерніях [29]. Також було визначено порядок управління конфіскованими маєтками, які відійшли до Військового відомства [30]. 20 травня 1836 р. Міністерство фінансів передало Військовому міністерству список повстанців та конфіскованих у них маєтків [31]. У 1837 р. вони були перетворені на військові поселення [32, с. 47].

Міські поселення краю остаточно сформувалися в 60-х рр. XIX ст. В Подільській губернії налічувалося 17 міст і 123 містечка, 107 з яких належали 133 власникам і лише 16 були державними. Серед власників 30 осіб було православного, 99 – католицького та 4 – юдейського віросповідання [33]. Причому, деякі містечка, як і міста належали кільком особам. Зокрема, на середину XIX ст. містечко Красне Ямпільського повіту було розподілене між 13-ма власниками (з них 9 поляків) [34], а Солобківці, Ушицького повіту між 8-ма (всі поляки) [35, арк. 2]. На початку XX ст. містечко Красне вже нараховувало 10 власників (6 із них поляки), а Солобківці – 9 (6 – поляки) [36]. Вже з другої половини XIX ст. поступово власниками ставали представники різних верств населення, національностей і віросповідань.

У Подільської губернії Ямпіль був єдиним повітовим містом, що до 1917 р. знаходився у приватній власності. Якщо на початку XVIII ст. місто належало полякам Потоцьким, на початку XIX ст. – полякам Добжанським [37], то в другій половині XIX ст. право власності розділили шість родин [38]. Із числа власників лише дві родини були православними росіянами, решта – поляки-католики [39]. Але у 50-х рр. XIX ст. чотирьом польським родинам належало лише 26 % земельних угідь міста, тоді як двом російським – 74 %. [40, арк. 2].

Після Січневого повстання (1863–1864 рр.) було введено обмежувальне законодавство проти поляків.

Антипольські закони Олександра II зберігали чинність і на початку ХХ ст. Січневе повстання 1863 р. стало черговим приводом для нової конфіскації польського великого і середнього землеволодіння. У пореформений період фундаментом соціального статусу й основним показником заможності поміщиків залишалася земельна власність. Тому влада намагалась обмежити, а в перспективі – остаточно ліквідувати польське поміщицьке землеволодіння, шляхом секвестру володінь. Указом від 15 березня 1863 р. встановлювалися нові правила конфіскації маєтків учасників повстання [41]. Вилучене майно, заради збереження цілості передавалося палаті державного майна [42]. Власник секвестрованого володіння та його родина відсторонювалися від управління ним. Підтверджував указ і циркуляр від 25 квітня 1863 р., за яким генерал-губернаторам надавалося право одноосібно вирішувати питання, пов'язані з конфіскацією земельних угідь [43, с. 47].

Заходи російського царизму, спрямовані на зменшення польського землеволодіння, посилилися у 1864–1865 рр. 5 березня 1864 р. оприлюднено закон про пільгове придбання росіянами державних і приватних земель у Південно-Західному краї [44, с. 24]. Водночас, законом від 10 грудня 1865 р. польській шляхті заборонялося купувати поміщицькі маєтки у дев'яти західних губерніях [45], який аж до 1 травня 1905 р. був головною перешкодою для збільшення земельних володінь поляків. Нормативно-правовий акт також зобов'язував шляхту продати секвестроване майно у дворічний термін. Процес конфіскації в краї тривав впродовж 10 років: з квітня 1863 р. до травня 1873 р. [46]. Землі, які конфіскував уряд, належали переважно емігрантам, яких судили заочно за участь у повстанні, позбавляючи їх та родину маєтків [47]. На початку грудня 1867 р. було внесено зміни до правил конфіскації маєтків. З метою запобігання їх передачі представникам польських родин, конфісковувалися й землеволодіння, які належали батькам учасників заколотів. Усе це ускладнювало політичну ситуацію в регіоні.

Царський уряд розумів, що повністю обмежити чи ліквідувати польське землеволодіння неможливо, нереальним є й намір змусити поляків продати свої землі. У

січні 1864 р. було ухвалено більш компромісне рішення: ввести спеціальний податок у розмірі 10 % річного прибутку маєтків [48]. На думку ініціаторів цієї ідеї, податок мав покрити витрати на утримання польських в'язнів, їх депортацію, винагороду для урядників, охоронців тощо. Запровадження нового податку, безумовно, вело до банкрутства польських помість і мало відкривати дорогу до захоплення земель представниками російського дворянства. У Правобережжі найбільша частка шляхетської заборгованості була в Подільській губернії 43, тоді як у Волинській – 23 і Київській – 39 %. У 1867 р. вводився податок на міське майно тих, хто народився в Царстві Польському, та створювалися спеціальні торги з продажу польського майна [49]. Податковий прес послабився у 1868 р., коли податок зменшили до 5 % від річного прибутку [50, с. 62], це тривало до кінця XIX ст.

У 1868 р. було видано правила щодо ліквідації боргів заколотників та розгляду різних претензій до маєтків, конфіскованих після повстання 1863 р. [51]. Указом від 11 травня 1873 р. припинялася конфіскація землеволодінь [52].

Відповідно до царського указу від 27 серпня 1885 р. полякам, що належали до селянського стану, дозволялося орендувати землю в західних губерніях. Більшість дрібної польської шляхти через вищезазначений указ була записана у довічні чиншовики й наділялася земельними ділянками з фонду конфіскованих маєтків польських поміщиків на умовах викупу за допомоги державної казни впродовж 49 років [53].

Отже, законодавчі акти, видані російським урядом впродовж усього досліджуваного періоду, особливо у другій половині XIX ст., значно обмежили права польських поміщиків, однак витіснити їх із краю так і не вдалося. На початку XX ст. поляки почали втрачати свій політичний вплив, значно зменшилося польське землеволодіння, що становило їх економічну міць. Натомість російське самодержавство здійснило цілий комплекс заходів, спрямованих на інтеграцію та підтримку в краї російських помісних власників, надаючи їм різноманітні переваги. Проте польське дворянство докладало великих зусиль для збереження власних земель.

Список використаних джерел та літератури

1. Рудакова Ю. Зміни в структурі землеволодіння на Правобережній Україні в 1794-1796 рр. // Український політичний збірник. – 2001. – К., 2002. – С. 180-181.
2. ПСЗРИ-1. – СПб, 1830. – Т. 22. – № 16187.
3. Брославський В. Норми польського земельного права на Правобережній Україні 1793-1830 рр. / В. Брославський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. Ред. Проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2011. – Вип. 2. – С. 6.
4. Материали для истории Подольской губернии (1792-1796 гг.). – Вып. 1. – Каменец-Подольск. – 1885. – С. 59-60.
5. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.) / Т. Лазанська – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – 189 с.
6. Боже-Гарньє Ж. Очерки по географии городов / Ж. Боже-Гарньє, Ж. Шабо / пер. с фр. под. ред. К. Т. Топуридзе, С. Н. Тагера. – М.: Прогресс, 1967. – 424 с.
7. Живописная Россия отечество наше в его земельном, историческом племенном, экономическом и бытовом значении (под. ред. П. П. Семенова). – Т. 5. – Малороссия, Подолия и Вольтинь. – Ч. 1. – Издание товарищества М. О. Вольф. – М.: 1897. – 280 с.
8. Держархів Хмельницької області, ф. 115, оп.1, спр. 4, арк. 4.
9. ЦДІАК, ф.442, оп.12, спр. 407, арк. 20; спр. 323, арк. 168; оп. 84, спр. 14, арк. 441; оп. 782, спр. 469, арк. 29; ЦДІАК, ф. 492, оп. 34, спр. 1, арк. 3.
10. Кабузан В. М. Изменения в численности, удельном весе и размещении дворянства в России в 1782-1858 гг. / В. М. Кабузан, С. М. Троицкий // История СССР. – 1971. – № 4. – С. 165.
11. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 / [под ред. Н. А. Тройницкого]. – СПб: Изд. центр. стат. комитета МВД, 1904. – Вып. XXXII: Подольская губерния. – XII, – С. 98-101.
12. Рудакова Ю. К. Основні аспекти земельної політики уряду Павла I на території Правобережної України / Ю. К. Рудакова // Укр. іст. журн. – 2005. – Вип. 3. (№ 462). – С. 101-110.
13. Сенатский архив. – Т. 1: Именные указы императора Павла I. – С-СПб, 1888. – С. 109.
14. ПСЗРИ-1. – СПб, 1830. – Т. 30. – № 22873.

15. ПСЗРИ-1. – СПб, 1830. – Т. 32. – № 25470.
16. ПСЗРИ-1. – СПб, 1830. – Т. 32. – № 25481.
17. ПСЗ-2. – СПб, 1832, – Т. 5. – № 4206; ПСЗ-2 – СПб, 1832, – Т. 6. – № 4444, № 4485, № 4535, № 4624, № 4694, № 4711, Т. 6. Ч. 2 – № 4841; ПСЗ-2. – СПб, 1833. – Т. 7. – № 5103, № 5257, № 5344, – № 5354, № 5468; ПСЗ-2. – СПб, 1834. – Т. 8. – № 6407; ПСЗ-2. – СПб, 1835. – Т. 9. – № 7205.
18. Борисевич С. О. Поземельні відносини в Подільській губернії протягом 1793–1861 рр.: дис... канд. істор. наук: 07.00.01 – Історія України / Борисевич Сергій Олександрович. – Дніпропетровськ, 1992. – 64 с.
19. ПСЗ-2 – СПб, 1832, – Т. 6. – № 4444.
20. ПСЗ-2 – СПб, 1832, – Т. 6. – № 4485, № 4535, № 4694, № 4711.
21. Борисевич С. О. Поземельні відносини в Подільській губернії протягом 1793–1861 рр. дис. канд. істор. наук: 07.00.01 – Історія України / Борисевич Сергій Олександрович. – Дніпропетровськ, 1992. – 70 с.
22. Рибак В. І. Зінків в історії Поділля / Іван Рибак. – Кам'янець-Подільський: Кам.-Поділ. пед. ін-т. – 1995. – 100 с.
23. ПСЗ-2. – СПб, 1833. – Т. 7. – № 5257.
24. ПСЗ-2. – СПб, 1833. – Т. 7. – № 5103.
25. ПСЗ-2. – СПб, 1835. – Т. 9. – № 7429.
26. Киевские губернские ведомости. – 1839. – № 7. – С. 222
27. ПСЗ-2. – СПб, 1836. – Т. 10. Ч.2. – № 8672.
28. ПСЗ-2. – СПб, 1837. – Т. 11. – № 9454.
29. ПСЗ-2. – СПб, 1837. – Т. 11. – № 9053.
30. ПСЗ-2. – СПб, 1838. – Т. 12. – № 10178.
31. ПСЗ-2. – СПб, 1837. – Т. 11. – № 9191, № 9194-а.
32. ПСЗ-2. – СПб, 1838. – Т. 12. – № 10077, № 10178, № 10208; Никотин И. А. Столетний период (1772-1872) русского законодательства в воссоединенных от Польши губерниях и законодательство о евреях (1649-1876). – Вильна, 1886. – Т. 1. – С. 47.
33. Воронин А. Ф. Записка о владельческих городах и местечках Юго-Западного края. – К., 1869. – Ч. 1: Исторические сведения. – 131 с.
34. Держархів Хмельницької області, ф. 241, оп.1, спр. 1269, арк. 9-11; спр. 1271, арк. 7-8, 309; спр. 1272, арк.9; спр. 1273, арк. 17; спр. 1275, арк. 13; спр. 1276, арк. 14; спр. 1277, арк. 14; спр. 1340, арк. 12.
35. Держархів Хмельницької області, ф. 241, оп.1, спр.1340, арк 2.
36. Гульдман В. К. Поместное землевладение Подольской губернии (Настольно-справочная книжка для

- землевладельцев и арендаторов) / В. К. Гульдман. – Изд. 2-е, исправл. и знач. доп. – Каменец-Подольский: Тип. С. П. Киржацкого. – 1903. – 570 с.
37. История Украинской ССР. – В 10 т. – К.: Наук. Думка. – 1983. – Т. 3. – 728 с.
 38. Держархів Хмельницької області, ф. 241, оп.1, спр.1340, арк 2.
 39. Воронин А. Ф. Записка о владельческих городах и местечках Юго-Западного края. – К., 1869. – Ч. 1: исторические сведения. – 70 с.
 40. Держархів Хмельницької області, ф. 241, оп.1, спр.1340, арк 2.
 41. ПСЗ-2. – СПб, 1866. – Т. 38. – № 39377.
 42. Там само.
 43. Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863-1914 рр.: Поляки в соціо-етнічних конфліктах. – К.: Критика. – 1998. – С. 47.
 44. Громачевський С. Г. Ограничительные законы по землевладению в Западном крае с историческим обзором их, законодательными мотивами и разъяснениями. Изд. 2-е, – СПб, 1904. – С. 24.
 45. ПСЗ-3. – СПб, 1876. – Т. 25. – № 26162.
 46. ПСЗ-2. – СПб, 1876. – Т. 48. – № 52255.
 47. ПСЗ-2. – СПб, 1866. – Т. 38. – № 40055.
 48. ПСЗ-2. – СПб, 1871. – Т. 42. – № 44312, № 44500.
 49. ПСЗ-2. – СПб, 1868. – Т. 41. – № 43959-а.
 50. Бовуа Д. Вказ. Праця. – С. 62
 51. ПСЗ-2. – СПб, 1876. – Т. 48. – № 52255.
 52. ПСЗ-2. – СПб, 1876. – Т. 48. – № 52255.
 53. ПСЗ-2. – СПб, 1867. – Т. 39. – № 40539.

O. Krymska

TRANSFORMATION OF POLISH TENURE IN TOWNS AND CITIES PODOLSK PROVINCE IN THE RUSSIAN EMPIRE

On the basis of a series for the first time introduced into scientific use of archival sources, printed materials, and understanding scientific literature attempts to reveal the transformation of agrarian relations in cities and towns Podolia of the late eighteenth – early twentieth century. The attention is focused on trying to solve the Russian imperial authorities Polish question the system of land ownership in the region. In the new conditions of the Polish question became an urgent problem of the Russian Empire, which the authorities tried to resolve in several ways: first – attracting Polish nobility to his side and its incorporation to the nobility of giving all the rights and privileges of the Russian nobility; second – struggle with those representatives of the Polish people who did not want to move to the side

of the Russian Empire; third – the transformation of the vast majority of the Polish nobility in the tributary states; fourth – limiting conditions of existence and activities of the Roman Catholic Church and the Orthodox Church planting. Thus, the fight against economic potential nobility became the main task of the Russian Tsars during the study period. It is emphasized that, despite the importance and urgency of the problem has not yet been disclosed in historical literature. However, in historiography accumulated a sufficient number of sources and produced the necessary tools for its scientific reconstruction on modern methodological basis. Indicated that the specificity of land ownership rules affected gradual replacement of Polish law, the Lithuanian Statute, Magdeburg and customary law, which is governed in Podolsk towns and cities, Russian law. Legislative acts issued by the Russian government during the entire study period, especially in the second half of the XIX century., Considerably restricted the rights of Polish landowners, but ousted them from the land and failed. At the beginning of the XX century. Poles to maintain their political influence significantly decreased Polish estates, representing their economic strength.

Keywords: land tenure, Podolia, cities, towns, Poles, gentry regulatory framework

O. Krymska

TRANSFORMACJI POLSKICH KADENCJI W MIASTACH PROWINCJI PODOLSK W IMPERIUM ROSYJSKIM

Na podstawie serii zadebiutował w naukowym wykorzystaniu źródeł archiwalnych, materiały drukowane, i zrozumienia literatury naukowej próbuje ukazać przemiany stosunków agrarnych w miastach Podola z końca XVIII – początek XX wieku. Uwaga koncentruje się na próbie rozwiązania rosyjskich władz cesarskich w polskim systemie pytanie kadencji w regionie. Należy podkreślić, że pomimo znaczenia i pilności problemu nie została jeszcze ujawniona w literaturze historycznej. Jednak w historiografii zgromadził wystarczającą liczbę źródeł i produkowane narzędzia niezbędne do jej rekonstrukcji naukowych na temat nowoczesnej podstawy metodologicznej. Wskazują, że specyfika własności gruntów wpływa stopniowe zasady wymiany prawa polskiego, litewskiego Statutu, Magdeburg i prawa zwyczajowego, które rządzi w miastach Podolsk, rosyjskim prawem.

Słowa kluczowe: użytkowanie gruntów, Podole, miasta, miasta, Polacy, szlachta, ramy regulacyjne.